

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОРУДНЕНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ЛІЦЕЙ»

XXIV Всеукраїнський конкурс учнівської творчості
у 2024/2025 навчальному році «Об'єднаймося ж, брати мої!»
Творча робота у номінації «Історія України і державотворення»
Тема: «Вартові пам'яті: як історики та музейники зберігають
спадщину»

Виконала:
учениця II курсу
групи № 17 ТУ
«Кухар; кондитер»
Корнелюк Є. І.
Керівник:
Вертелецька В. М.,
викладач історії

м. Запоріжжя – 2024

Наша дума, наша пісня

Не вмере, не загине...

От де, люде, наша слава,

Слава України!

Т. Шевченко

Тема збереження культурної спадщини під час війни актуальна і на сьогоднішній день дуже важлива для українців.

Війна вбиває, калічить тіло і душу, вона руйнує і стирає з лиця землі все, що ми створювали впродовж життя і намагалися зберегти. Зберегти, щоб наші діти не втрачали той довгий і складний ланцюжок: історія родини, історія нашого краю, історія нашої держави...

Саме цей зв'язок є цінним для збереження нашої ідентичності.

Сотні років українці виборюють право розмовляти рідною мовою, мати власну історію і культуру... Росія знищує нас як націю, переписує історію під себе, краде і нищить наше все. Це було в імперські та «совєтські» часи. І продовжується це з 2014 року по сьогоднішній день, коли російські ракети вбивають мирне населення, нищать наші домівки, захоплюють міста та села, гине і страждає наша культурна спадщина. Кожного дня ми стаємо свідками трагічних та невтішних новин про зруйнування та знищення наших пам'яток.

Залишились тільки на фото...

Залишились в пам'яті...

Дуже часто, ми, українці, чуємо цей вислів. І розуміємо, що більше ніколи в житті не зможемо доторкнутися до чогось нам рідного і такого звичного, що оточувало нас з дитинства, що передавалось із покоління в покоління. Сімейні реліквії, які несли у собі тепло рук наших предків і багато

чого могли розповісти. Хтось з нас зберігав ці скарби вдома, а хтось відвідував музеї і споглядав красу там.

Війни і час забирають життя ... Вони забирають у нас те, що ми із покоління в покоління намагаємось зберегти, дослідити та передати нашим дітям.

Сьогодні ми розуміємо, що ніхто з нас зовсім не був готовий втрачати... Втрачати Дім, рідних, наше налагоджене життя, звичайні речі, в оточенні яких почували себе щасливими та затишно.

24 лютого 2022 року ми мали дуже швидко прийняти рішення: виїхати і врятувати своє життя своїх і рідних. У кожного з нас була та ніч, коли ми зі сльозами відкривали дверцята своїх шаф і закривали їх, не розуміючи, що найцінніше з нашого життя маємо взяти з собою. На жаль, так і не змогли обрати серед того хаосу ту частинку себе. І вже десь далеко від дому розуміли, що потрібно було взяти старі світлини та щось на згадку від дідуся та бабусі.

На сайті Запорізької обласної державної адміністрації зазначено:

«За офіційними даними Запорізької військової адміністрації з початку повномасштабної війни росіяни зруйнували або пошкодили в Україні 1046 пам'яток культурної спадщини. З них 38 – в Запорізькій області. Про це ж і повідомило Міністерство культури та інформаційної політики України.

За даними Мінкульту, зруйновані або знищені об'єкти таких категорій:

57 пам'яток археології;

294 – архітектури;

312 – архітектури та містобудування;

66 – історії, архітектури та містобудування;

1 – монументального мистецтва;

7 – архітектури та монументального мистецтва;

40 – архітектури та історії;

221 – історії;

5 – містобудування;

19 – містобудування та монументально-декоративного мистецтва;

21 – монументального мистецтва;

2 – науки і техніки, архітектури;

1 – садово-паркового мистецтва.

Загалом, об'єкти культурної спадщини, пошкоджені або зруйновані, в 17 областях України [\[1\]](#).

Комусь здається, що це просто цифри, і коли щодня гинуть наші воїни та мирні люди, це вже не так важливо. В своїй дослідницько-пошуковій роботі, я хочу розкрити саме важливість збереження археологічних та культурних пам'яток нашої історії.

Мій репортаж про тих, хто присвятив своє життя збереженню нашої української спадщини, хто в страшні часи війни, захищав і зберігав пам'ятки нашої історії. Робота присвячена саме цим мужнім людям та долі археологічних та культурних пам'яток Запорізької області під час війни.

Є люди, які думали не тільки про те, як вижити та врятуватись, а й ті, хто своє життя присвятив історії нашого рідного краю і до повномасштабної війни оберігали нашу спадщину – це директори музеїв та історики.

Робота створена на основі інтерв'ю, де чотири українські жінки, своє життя присвятили вивченню та збереженню пам'яток історії рідного Запорізького краю.

Вони різні за віком і професією, але їх об'єднує глибока любов до старовини та до батьківщини. І не зважаючи на те, що доля та війна підкидала їм важкі випробування, вони є берегинями нашої спадщини.

Цікавилися, вивчали, збирали, рятували, створювали музеї, експозиції, вели археологічні розкопки, писали і мріяли написати ще, викладали дітям історію, збирали навколо себе старовинні речі, оберігали свої знахідки... І все ж таки зрозуміли, що час і люди, безжально нищать нашу історію.

Дуже важливо не втратити пам'ять і зробити усе можливе, як би це не було складно, щоб зберегти і передати майбутнім поколінням скарби нашого народу. Війни в історії людства нищать і вбивають, руйнують і крадуть. Таких фактів безліч.

Ці мужні жінки погодилися на інтерв'ю і розповіли про себе і долю своїх закладів культури, про те, як намагалися врятувати скарби, ті, за які несли не тільки матеріальну відповідальність, а і відповідальність перед наступним поколінням.

У кожної з них своя правда, але об'єднує їх любов до історії, до її минулого. Їх спогади, розповіді, фотографії і свідчення безцінні...

Вони дали дозвіл на публікацію своїх розповідей та розміщення фотоджерел. Час онлайн-зустрічей був запланований, але після масштабних обстрілів, почалися відключення світла, виникли деякі труднощі зі зв'язком. Бажання зустрітися і поділитися інформацією у всіх було нестримне. Ми підготували питання для інтерв'ю. Вони включали: знайомство, розповідь про свій заклад, про свою дослідницьку діяльність, намагання зберегти скарби під час повномасштабної війни, про втрати та перемоги, як продовжуватимуть зберігати пам'ять про культурну спадщину.

4 грудня 2024 рік. Онлайн-зустріч: «Вінниця – Запоріжжя».

Знайомтесь: Миргородська Олена – директорка Балківського народного історико – краєзнавчого музею. Місце розташування: Запорізька область, Малобілозерська громада, село Балки (нині окуповано).

З 2015 року – зберігач фондів музею, з 2017 року – директорка музею. Народилася і виросла в селі Балки. З дитинства цікавиться історією. Вона стала щасливою керівницею музею, про який знала вся Україна і не тільки... (бо там зберігалися скіфські скарби степів півдня України).

- **Розкажіть про створення Балківського краєзнавчого музею!**
- В 1958 році до села Балки приїхала родина Савовського Івана Петровича молодого вчителя історії, за направленням працювати в школі. Його любов до археології та історії, цікавинки заснування села, багатство предметів побуту та культури, новостворене Каховське море, розмиваючого береги, давало можливість бачити величезну кількість цікавих знахідок різних періодів історії. Діти, та інші жителі села, залюбки ділилися з молодим вчителем своїми знахідками. Він залишав їх в своєму кабінеті історії, і коли вже було нікуди складати, звернувся до Балківської сільської Ради з пропозицією створити в селі музей. Його було створено 22 березня 1970 році в приміщенні Балківської середньої школи. За перший рік існування музей набув великої популярності і зібрав більше тисячі експонатів. У серпні 1970 року музей було зареєстровано в обласному управлінні культури під №80, а з 28 березня 1973 року було присвоєно звання - «Народний музей». В 1980 році було переведено в статус шкільного і до 1985 року його очолював Савовський Іван Петрович. Далі почалися складні часи для музею, деякий час його очолювали особи, цілком яких не було збереження визначної пам'ятки. Суворі 90- ті зменшили кількість рідкісних і цікавих експонатів, так як були вкрадені та продані у приватні колекції. На жаль, така гірка доля спіткала більшість визначних пам'яток. Ставши зберігачем фонду музею, а потім його директором, я зрозуміла, що роботи дуже багато. Мені

допомагала колега- Дар'я Калашнікова, балківчанка і талановита художниця. І, звичайно, учні, які з задоволенням займалися пошуковою роботою, поповнювали експозиції музею цікавими знахідками, готували виставки та проводили для гостей екскурсії, створили власний канал на YouTube, [2] постійно підтримували зв'язок з родиною Савовських. Співпрацювали з редакторкою місцевої газети «Балківські вісті» Петрик Т. М., яка ділилася цікавою інформацією про історію нашого краю. З 2018 року ми запустили акцію- «Подаруй музею експонат», завдяки якій музей поповнювався. У 2020 році фонд музею становив 11200 одиниць, з них основний- майже 9 000. За дев'ять років роботи в музеї була зібрана величезна кількість старих фотокарток, колекція нумізматики, одягу, предметів побуту, посуду тощо. Кожен експонат у музеї, наче жива істота, мав свою історію і до нього можна було доторкнутися. Савовський Іван Петрович брав участь у археологічних розкопках Гайманової могили і археологи подарували йому деякі знахідки: амфори, бронзовий казан, наконечники стріл.

- **24 лютого 2022 рік - початок повномасштабної війни. Ваші думки про музей?**
- В перші дні повномасштабної війни мучило питання: куди тікати і куди ховати? Ми намагалися зв'язатися з керівництвом і питали, що нам робити? Ні місцева, ні обласна влада нічого не говорила. За планом евакуації, (складеним ще у 2021 році) експонати потрібно було перевезти в Малу Білозерку, але, на жаль, там вже був ворог. На вивіз через Василівку дозволу ніхто не давав, так як там вже йшли бої. Перше, що забрала з музею – це рушники і вишиванки, запакувала та сховала вдома на горищі. Сьогодні доля їх невідома, бо хату пограбували. У квітні 2023 року бібліотеку школи спалили. Більша частина експонатів музею була завантажена в «Урал» в травні 2023 року та вивезена у м. Мелітополь. У

ворожих соціальних мережах зустрічалося відео, де сказано, що речі часів Другої світової наче залишилися в музеї.

- Як ви сьогодні?

- Зараз я в Запоріжжі. Продовжую жити музеєм. Саме цінне, що вдалося зберегти- це оцифровані матеріали. Залишились тільки фотографії... В наступному 2025 році наш музей святкує День народження – 55 років. В обласний «Музейний вісник» я написала статтю: « Балківський історико – краєзнавчий музей святкує своє 55-річчя», вона буде опублікована навесні 2025 року. Найбільша моя мрія- підготувати і провести фотовиставку в обласному краєзнавчому музеї. Хочеться, щоб про наш історичний заклад знали і пам'ятали не тільки в Запорізькій області, а й в усій Україні!
- Дякую вам за вашу мужність і за продовження збереження пам'яті про історію нашого Запорізького краю. З нетерпінням чекатимемо статтю до 55-річчя Балківського краєзнавчого музею у «Музейному віснику».

Зустріч була настільки емоційна, що пробудила спогади, які перенесли нас додому, в ті довоєнні, мирні часи, де ми згадали цікаві експонати нашого музею. Я згадувала свої шкільні роки, коли ми ходили в музей на екскурсію, де розповідали нам про старовинні речі, які колись подарували музею і мої мама та дідусь.

10 грудня 2024 року. Онлайн-зустріч «Вінниця – Запоріжжя».

Знайомтесь: Головка Анна – директорка комунального закладу Василівського історико- архітектурного музею-заповідника «Садоби Попова». Місце знаходження: Запорізька область, місто Василівка (нині окуповано).

- На сьогоднішній день, я співробітник Національного заповідника «Хортиця», завідувача інформаційно-видавничим відділом. Моє призначення- бути директоркою «Садоби Попова», майже співпало з

початком повномасштабної війни. До цього була відкрита громадська організація «Ритон», яка займалася дослідницькою діяльністю: історичною, краєзнавчою, археологічною в Запорізькій області. Зараз я аспірантка Запорізького національного університету за фахом «Історія та археологія»

- **У вас завжди горять очі і ви з таким запалом розповідаєте про своє захоплення історією. Розкажіть, будь ласка, з чого усе почалось?**
- Якщо заглиблюватися в минуле, то почалось це в дитинстві, дякуючи моїй бабусі. Саме вона засіяла в моїй душі і характері пристрасть до історії. Це був Крим. Не закохатися в історію Криму було просто неможливо. Початком було краєзнавство. Це було суто особисте, бо я була приватним підприємцем. Моє життя повністю змінилось після того, як я потрапила на розкопки на Мамай-Гору. Я дозволила собі займатися тим, чим мріяла займатися усе життя, не слухаючи порад, не думаючи наскільки це фінансово привабливо. Це дало натхнення. І, якби не ця пристрасть, мені було б важче пережити час анексії мого рідного Криму та усі ці роки під час повномасштабного вторгнення. На сьогоднішній день я продовжую займатися діяльністю фахово. І впевнена, що моя кандидатська побачить світ.
- **Мені відомо про вашу дослідницько-пошукову роботу в громадській організації «Ритон» на території Запорізького краю. Там були справжні відкриття. Розкажіть, будь ласка, про саме цікаве.**
- Громадська організація «Ритон» була створена у 2020 році. Спочатку вона була краєзнавча, але зацікавившись нашою роботою, до нас приєдналися історики та науковці. І це дало нам можливість діяти динамічно і результативно. Незважаючи на те, що Запорізька область надто досліджений регіон, в імперські та радянські часи багатошарова історія нашого краю, історія різних народів та культур, переписувалась, приховувалась. І ті пам'ятки культури були забуті, непомічені та

недослідженні. Тож до початку повномасштабної війни ми займались дослідженням, збереженням і саме головне- відновленням забутих історичних пам'яток. Якщо вас зацікавить наша дослідницько- пошукова робота, ви можете зайти до нас на сторінку в YouTube [\[3\]](#).

- **Малокатеринівка або Канкринівка, Григорівка, Веселянка...Що цікавого знайдено?**
- Фантастичні архітектурні будівлі з насиченою історією часів з початку ХХ століття, школа та лікарня, церква та склепи, залишки козацького зимівника. Ми провели велику роботу, щоб зберегти ці пам'ятки архітектури. Вдалося надати статусу нововиявлених пам'яток. Вивчали і досліджували першоджерела, повертали рідні назви селам, працювали в архівах, щоб дізнатися правду. Але, на жаль, прийшла війна і змусила нас припинити пошукову роботу.
- **Музей «Садиба Попова» – наступна віха в вашому житті?**
- Працюючи в громадській організації «Ритон», ми намагалися зробити досліджені місця дуже цікавими та туристичними. Виникало безліч проблем і прийшлося вступити в конфлікт з церквою Московського патріархату. Вони впевнено вважали своєю власністю те, що споконвіку належало українцям. Я постійно була у медіа-просторі. І коли було оголошено конкурс на директора музею «Садиби Попова», я подала документи. І мій проєкт переміг. І за декілька місяців до війни я стала директоркою музею. А наша робота відображена на сторінках соціальних мереж [\[4\]](#).
- **24 лютого 2022 року. Ваші думки про «Садибу Попова»? Адже Василівка з перших днів стала форпостом боїв.**
- Важко про це згадувати, але перші дні ми були на підвищеному адреналіні і нас не лякали гучні вибухи, що лунали поруч. Ми затуляли і забивали вікна в садибі, відтягували подалі від них експонати, збирали, пакували, спускали в підвал під флігелем найцінніше. Все відбувалося надто швидко. І 24 – 25 лютого ми вірили, що нам вдасться усе вивезти, а

для цього був потрібний дозвіл запорізького керівництва. Йшли години, але дозволу не було. І все: Василівка була окупована.

- **Чи вдалося хоч щось врятувати?**
- На жаль, ні! Це питання дуже болюче. Ми знаємо долю Кам'яної могили, Мелітопольського музею, музею Скіфії в Кам'янці- Дніпровці, де директори і працівники музеїв пішли на співпрацю з ворогом. Більшість експонатів вивезена. Доля багатьох невідома. Ми розуміємо, що навряд чи побачимо ті експонати, які втратили. Я впевнена, що будуть люди, які займатимуться питанням повернення експонатів після перемоги. Я розумію, яка це важка робота. Найбільший скарб «Садоби Попова» – це співробітники, які до останнього залишалися на своєму місці. Вони працювали в умовах окупації, коли до них приходили з обшуками, коли їх забирали до підвалів. І те, що ми до останнього зберігали колектив і розуміння того, як нам важливо триматися разом, бо якщо ні, то садиба перестане існувати. Найцінніший експонат музею – це сама садиба! Люди, які пішли на колаборацію, знали, що серед експозиції не було скіфського золота, а все інше ворога просто не цікавило. І можливо саме це врятувало садибу від пограбувань.
- **Нас познайомив В'ячеслав Зайцев – історик, археолог, кіборг, мужній Воїн з позивним «Хортиця», ця людина була і є надзвичайно важливою в нашому житті. Я знаю, що після загибелі Славка, 5 жовтня 2022 року, ви продовжуєте його справу. Ваші спогади...**
- В'ячеслав Зайцев для мене вчитель. Це саме та доленосна людина, завдяки якій я поєднала своє життя з археологією, історією. Робота в різних археологічних експедиціях, за направленням Славка, готувала мене до подальшої наукової діяльності. Я потрапила на першу свою роботу в Національний заповідник «Хортиця», не знаючи, що йду у відділ, яким керує В'ячеслав Зайцев. Ми спілкувалися, він мене консультував і, пропрацювавши два тижні, одного дня в понеділок, відчиняються двері і

заходить В'ячеслав Зайцев. Моє здивування було наскільки великим, що я залякла на своєму місці. Виявилось, що він керівник мого відділу. Так почалася наша співпраця. Я не можу відпустити Славка в минуле. Його присутність відчувається у кожному куточку Хортиці. Це особлива людина, яка залишила нам свою енергетику і бажання продовжувати досліджувати і зберігати історію Запорізького краю. Коли сьогодні ми заходимо в адміністративну будівлю, нас зустрічає Славко, який зображений на величезному білборді разом з усіма нашими Воїни, що захищали Україну та віддали своє життя у цій боротьбі. При вході, я підсвідомо вітаюся і завжди відчуваю його підтримку.

- Ми дуже багато втратили і втрачаємо кожного дня. Ми втрачаємо рідних, друзів і знайомих; ми втрачаємо своїх колег- істориків Запорізького краю, які вже майже одинадцять років виборюють нашу Перемогу; ми втрачаємо пам'ятки архітектури та археології. В мене розривається серце на шматки, коли я бачу відео з фронту, де наші воїни окопуються в курганах, коли вони намагаються під обстрілами на лінії вогню викопувати і рятувати знахідки, зв'язуються з археологами і в телефонному режимі проводять розкопки. Усе, що коїть росія – нищить, грабує та привласнює нашу культурну спадщину. На жаль, це звучить трагічно, але чи зможемо ми все повернути і зберегти пам'ять? Хортиця є історичним центром Запорізького краю. **Розкажіть, будь ласка, як ви зберігаєте пам'ять про втрачене?**
- Якщо говорити про археологічні пам'ятки, то Хортиця на сьогоднішній день є координаційним центром, який збирає і контролює будь-яку інформацію з окупованої території та з місць бойових дій. Це відбувається у телефонному режимі. Свідки, які бачать на власні очі знищення нашої історичної спадщини, фіксують ці випадки і надсилають нам координати, знімки та відео. Наші спеціалісти обробляють цю інформацію та зберігають. Нам допомагають не тільки наші воїни, а й місцеве населення, яким вдається передати нам у музей цікаві знахідки, з

оголеного незнищеного Каховського водосховища. Його днище перед нашими очима відкриває старовинні кораблі. Це наша гордість і наша біль. На жаль, нам для дослідження не вистачає рук, бо більша частина спеціалістів, які проводили дослідження у мирний час, зараз зі зброєю в руках захищають нас. Є те, що ми втратили і те, що ми знайшли під час повномасштабної війни. Наші реставратори працюють постійно.

Нещодавно відкрилася виставка «Скарби, які зберігав Дніпро». Вона дійсно вражаюча, це все було знайдено в 2022 – 2024 роки. Коли відвідувачі заходять на огляд виставки, перше, що ми чуємо: «Ого!». І це найважливіший відгук про нашу роботу. Так, ми маємо все зберегти, але найголовніше - не стати байдужими і не втрачати віру в нашої роботи. Істориком і археологом не можна просто стати! Ним потрібно народитися. Ми продовжуємо працювати і вірити в Перемогу, бо після війни нас чекає багато роботи.

15 грудня 2024 року. Онлайн-зустріч «Вінниця – Чикаго» (США)

Провести цю зустріч було найскладніше. У нас постійні графіки вимкнення світла і 10 годин різниці в часі. Але вона відбулася.

Знайомтесь: Ірина Тимар – кандидат історичних наук. Займається дослідженням історії половців.

- **Скажіть будь ласка, чому саме половці?**
- Якщо заглибитися в самий початок, то моя історична діяльність мала б початися з кочівників Північної Америки. Але в студентські роки мене запросили на одну Міжнародну конференцію, яка була присвячена історії Русі. Потрібно було знайти тему, яка б стосувалася відносин Русі із сусідами. І з усіх сусідів, мені були ближчі кочівники, а вже серед кочівників, я обрала саме половців, бо з ними у Русі були найтриваліші та найцікавіші стосунки. Спочатку все було в контексті відносин, а потім мене поступово затягнуло.

- У більшості українців, і не тільки, половці асоціюються з половецькою бабою. Хто вона насправді «половецька баба»?
- Дуже цікаве питання. Насправді, чи правильно ми називаємо, чи ні, відповісти складно. Це швидше за все протонародна назва, яка цим скульптурам. Вважається, що першопочаткова назва «ба» - «баба» - це не про жінку, а в тюрській мові це як батько, предок. І тут йшлося про щось інше: половецька скульптура мала сакральне бачення, в неї вкладається культ пошани предків. І мені подобається піджартовувати: «Половецькі баби бувають чоловіками». Так теж буває!
- **Яку роль відігравали скульптури половців, бо частіше всього ми звикли їх уявляти на вершині кургану?**
- Покликання цієї баби було вшанування культу предків, своїх родів і питання про те, де їх знаходили, дуже актуальне. Навіть не в радянські часи, а декілька століть тому, їх почали переносити. В більшості випадків, ті баби, що нам відомі, знайдені не у їхньому першопочатковому місці, де їх поставили. І тому складно відповісти, що конкретна баба стосувалася конкретного поховання. Потрібно враховувати, що половці дуже часто використовували старі кургани. Як би ми могли б зібрати всіх баб і знати, де котра знаходилась, з самого початку де її поставили, то на мою думку, тоді було б легше зрозуміти, наскільки прив'язана конкретна баба до якогось поховання. Тим паче, що деякі баби стоять при дорозі або виставлені біля будинку культури, або музею.
- **З початком повномасштабної війни половецькі баби стали заручниками на окупованих територіях і потрапили під вогонь на полі бою. Як ви про них дбаєте?**
- Ще до подій 24 лютого в мене були думки про потребу оновлення каталогу половецьких баб в Україні. Єдиний застарілий каталог був виданий ще в 1974 році, це записані дані по радянському союзу. Але я для себе виділила саме з українських музеїв десь 1200 половецьких баб. Ми

маємо і чорну археологію, і знахідки знищені, і новознайдені. Я розуміла, що потрібно створювати новий каталог. І тут повномасштабний наступ! Ми вже мали досвід в окупованому Криму, Донецькій та Луганській областях. Два тижні тому мені надали гранд від «Dokumenting Ukraine» [5]. Це гранти для професіоналів, які документують війну. Я двічі подавала документи та отримала 5 000 євро для створення каталогу половецьких баб. Розумію, що це буде складно, так як безліч їх знаходиться у приватних колекціях, що це буде далеко неповна інформація, я впевнена, що потрібно його створити, бо з часом буде ще важче. І вже почала збір наукової інформації. Зауважу, що зараз важливе кожне повідомлення з усіх джерел: медіа, соціальних мереж, свідчень місцевих очевидців.

- **Чи відомі факти порятунку половецьких баб з окупованої території?**
- Ми багато втратили і, на жаль, навряд чи зможемо повернути. Ще до вторгнення, безліч половецьких баб знаходились в музеях рф. Найціннішу інформацію про їх знаходження передають люди, які мене асоціюють з половецькими бабами. Багато наших воїнів, історики за фахом рятують і вивозять до Дніпра споруди. Працівники музею імені Д. Яворницького називають їх гостями і після Перемоги обіцяють повернути додому. Дуже радує, що велика робота і часто небезпечна, закінчується порятунком. Мені дуже заболіло, коли було влучання восени 2022 року снаряду в половецьку бабу в м. Ізюм, Харківської області. І ця пам'ятка була просто вбита та не підлягає відновленню.
- Зараз дуже складно. Великі території окуповані і фронт наближається кожної хвилини. Дуже важливо, що ми пам'ятаємо і дбаємо про своє минуле. І це не тільки історики, археологи, краєзнавці та музейники, це звичайні українці, яким вдалося виїхати на підконтрольну територію

України і ті, хто залишилися в окупації. Вони прикладають великі зусилля, щоб зберегти нашу культурну спадщину. Я бажаю вам здійснити свою мрію та створити новий каталог половецьких баб. Тримайте нас в курсі.

- Дякую вам, за те, що підняли важливу тему збереження нашої культурної спадщини. Я народилася на Закарпатті, зараз в Америці, ви з південних степів України і об'єднують нас половецькі баби. Я впевнена, що ми створимо друкований каталог половецьких баб і в мене є ідея про створення вебсайту, щоб його можна було поповнювати, інформацію додавати і змінювати. Я обов'язково хочу включити в цей каталог половецьких баб, які були вивезені в різні часи за кордон. В мене є мінікаталог баб-емігрантів, їх 16 штук. Більшість з них неправильно описані, або помилково називаються скіфськими. Я вірю, що у нас все вийде. Якщо когось зацікавить історія половців, я пропоную переглянути мій виступ на підкасті «Половці і Русь: як із ворогів стали союзниками» на каналі «Локальна історія» [6].

В своєму репортажі ми познайомились з трьома жінками, усі вони різні, але їх об'єднує безмежна любов до рідного краю, до історії, вони справжні берегині нашої української спадщини.

Я впевнена, що таких людей багато. Є такі, хто залишився на окупованій території, що впевнено вірять у свою силу та нашу перемогу. Під страшною загрозою їхньому життю продовжують бути українцями. Вони ховали і закопували від ворога те, що, на жаль, не вдалося вивезти. Ці мужні українці під постійним контролем ворога і колаборантів. Вони пройшли допити, обшуки, приниження і знущання. Вони навчилися бути невидимими серед чужинців на своїй рідній землі. Їхня допомога історикам- безцінна. Ризикуючи власним життям, вони передають дуже важливі дані, рятують нашу культурну спадщину.

Можливо, ми так ніколи і не дізнаємось їх імена та де сховані наші скарби. Але маємо завжди про них пам'ятати і вірити, що їх справа і віра не даремні.

Є ті, хто встиг виїхати з окупованої території. Рятуючи своє життя вони змогли оцифрувати важливі матеріали, глибоко сховати у свої валізи оригінали, витримати обшуки особистих речей, проїхати ворожі пости та вільно видихнути на підконтрольній території. Їх свідчення дуже важливі для істориків та музейників та для тих, хто фіксує пам'ять про втрати та те, що вижило під час війни. Вони продовжують допомагати зберігати нашу культурну спадщину.

Є і ті, хто з перших днів повномасштабної війни взяв до рук зброю і пішов захищати цілісність нашої держави. Багато прикладів, коли ті, чії професії пов'язані з історією стали Воїнами. Але історики, то діагноз. І де б вони не були: під обстрілом, в багнюці копаючи окопи, завжди не залишають без уваги суто своє. Сотні не досліджених курганів на лінії вогню стали важливими висотами. Пам'ятники архітектури, церкви – укриттям та прихистком для українських воїнів. Вони і під час бою ставляться з обережністю до нашої культурної спадщини: фотографують, роблять замальовки, встигають проводити археологічні розкопки та вивозять цінні речі з поля бою і передають їх до музеїв.

Сотні квадратних кілометрів нашого рідного степу до повномасштабної війни зберігали таємниці тисячолітньої історії в курганах різних епох. Ворог на це не звертає уваги. Він жорстоко розкраїв своїми фортифікаційними спорудами та замінував нашу землю. Стер з лиця землі, те, що зберігалось тисячоліттями...

В історії людства постійно точаться війни, які нищать світові культурні надбання. Сучасні історики мають велику кількість новітніх інструментів, щоб зберегти в нашій пам'яті те, що знищується.

Як зазначено в статті на сайті ЮНЕСКО:

«Україна: ЮНЕСКО об'єднало військових, спеціалістів культури та фахівців правової системи для захисту культурних цінностей. З 6 по 9 серпня

2024 року ЮНЕСКО провело свій перший тренінг у Києві, в якому взяли участь три ключові сторони; військовослужбовці, спеціалісти з питань культурної спадщини та фахівці системи правосуддя, з метою активізації співпраці щодо захисту та моніторингу культурної спадщини України. Протягом 4 днів Міжнародні та українські експерти надавали учасникам необхідні юридичні та технічні знання.

Ця ініціатива, організована у співпраці з Міністерством оборони України, Міністерством культури та інформаційної політики України та Офісом Генерального прокурора, є однією з численних дій ЮНЕСКО у відповідь на дедалі більшу шкоду культурним об'єктам по всій Україні. З початку повномасштабного вторгнення росії, 432 культурні об'єкти були верифіковані Організацією, як пошкоджені або знищені.

Задля посилення збереження культурної спадщини України, ЮНЕСКО запросило понад 45 учасників з усієї України, об'єднавши три ключові сектори, тісно залучені до охорони культурних цінностей. Курс, присвячений реалізації Гаазької конвенції ЮНЕСКО про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року та двох протоколів до неї, був розроблений, як міжнародними, так і національними експертами, і включав поєднання спільних занять та спеціалізованих паралельних сесій, спрямованих на сприяння тісній співпраці між усіма національними інституціями.

Весь цивілізований світ ще 70 років тому визначив необхідність щодо збереження культурних цінностей, навіть в умовах збройного конфлікту» [7].

Які б труднощі не випали на нашу долю, я впевнена, що українці зможуть зберегти свою культурну спадщину.

Хочеться обов'язково згадати у своєму доробку про роботу працівників історичного краєзнавчого музею імені Дмитра Яворницького, міста Дніпра, про якого у своїй розповіді згадувала Ірина Тимар. Місто знаходиться близько до лінії фронту і приймає до себе не тільки людей, які намагаються втекти від

війни, але з турботою ставиться і до пам'яток культури, що знаходять там прихисток.

Як написав Олександр Алфьоров у газеті «Україна молода»:

«До Дніпровського національного історичного музею ім. Д.І. Яворницького було передано кам'яну половецьку скульптуру (так звані «половецькі баби»).

Їх було евакуйовано Хорунжою службою 3-ї ОШБр з села Миролубівка (2 км від фронту). Цій скульптурі майже 1000 років і вона опинилась під загрозою знищення російськими окупантами. Евакуація відбувалась під звуки роботи артилерії. Ця війна- це не просто війна «1/6 суши планети» за українські діаманти чи нафту. Ця війна московії за знищення нашої ідентичності, за стирання нашої історії та випалення нашого коріння. Московська імперія не може існувати та створювати свої історичні міфи, коли поруч є свідок їхньої брехні та грабунків. Коли поруч ті, у кого вона століттями крала історію Русі, героїку предківської слави.

Хорунжа служба 3-ї ОШБр не лише займаються роботою з особовим складом бригади, але й рятує історичні артефакти.

На сьогоднішній день вже понад півтора десятки українських музеїв – від національного до районного рівнів отримали експонати від групи.

Захищати власне минуле – це і бути переможцем! Слава Україні!»[8].

ДЖЕРЕЛА:

1. 38 пам'яток культурної спадщини Запорізької області постраждали внаслідок агресії рф. URL:

- <https://www.zoda.gov.ua/news/68919/38-pamyatok-kulturnoji-spadshini-zaporizk-oji-oblasti-postrazhdali-vnaslidok-agresiji-rf.html> (дата звернення: 24.12.2024).
2. Музей Балківський. URL: <https://www.youtube.com/@museum1970> (дата звернення: 24.12.2024).
 3. Історико-дослідна спілка "Ритон". URL: <https://www.facebook.com/share/g/1BCZkkZVk6/> (дата звернення: 24.12.2024).
 4. Василівський історико-архітектурний музей-заповідник садиба Попова. URL: <https://www.facebook.com/groups/sadybapopova> (дата звернення: 24.12.2024).
 5. Documenting Ukraine: гранти для професіоналів, які документують війну в Україні. URL: <https://houseofeurope.org.ua/opportunity/473> (дата звернення: 24.12.2024).
 6. Половці і Русь: як із ворогів стали союзниками | Ірина Тимар. URL: <https://youtu.be/XIlhetEA--U?si=Pbq3ELtq9Jo8ScwH> (дата звернення: 24.12.2024).
 7. Україна: ЮНЕСКО об'єднало військових, спеціалістів культури та фахівців правової системи для захисту культурних цінностей. URL: <https://www.unesco.org/uk/articles/ukrayina-yunesko-obyednalo-viyskovykh-spet-sialistiv-kultury-ta-fakhivtsiv-pravovoyi-systemy-dlya> (дата звернення: 24.12.2024).
 8. Хорунжа служба передала «половецьку бабу» з фронту до музею Яворницького у Дніпрі. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/196/184970> (дата звернення: 24.12.2024).